

Değişen ve Dönüşen Dünyada

Din Eğitimi ve Öğretimi

Editörler:

Cemal TOSUN

Remziye EGE

Yıldız KIZILABDULLAH

Editörler: Prof. Dr. Cemal TOSUN - Prof. Dr. Remziye EGE
Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH

DEĞİŞEN VE DÖNÜŞEN DÜNYADA DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

ISBN 978-625-6140-69-1

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

TAKDİM

İnsan, eğiten ve eğitilen varlık. Bireyin nasıl bir insan olduğu, aldığı eğitimle yakından alakalı. Nasıl bir insan olması gerektiği ise nasıl bir eğitim alması gerektiğiyle bağlantılı. O da sabit değil. Eğitimin amaçları da, muhtevaları da, yaklaşım, yöntem ve materyalleri de sürekli değişmekte. Gelişim, değişim ve dönüşüm yadsınamaz bir gerçeklik. Üstelik bu gerçekliğin kapsamı ve hızı katlanarak artıyor ve kendini herkese hissettiriyor. En çok hisseden ya da hissetmesi gerekenler de eğitimciler. Çünkü eğitimin genel ve temel amacı bireylere hayatın üstesinden gelebilecekleri donanımı kazandırmak. Değişen hayat insanı farklı başa çıkma alanlarıyla karşı karşıya getirmekte. Eğitim de bu sürece ayak uydurmaya mecbur kalmakta.

Din, eğitimin kadim ve değişmez alanlarından biri ve özünde değişmeyen bir alan olarak görülür. Bununla birlikte onun yorum ve uygulamalarındaki farklılaşmaların gerçekliği tartışılmaz. Değişen, dönüşen hayat, insanı, özellikle yeni nesilleri din alanında da yeni düşünmelere sevk etmektedir. Bu da din eğitimi alanı için yeni meydan okumalar ortaya koymaktadır. Yeni soru ve sorunlar, yeni veya yeniden oluşturulmuş dini muhtevalara, yeni eğitim yaklaşım, yöntem, teknik ve materyallere ihtiyaç hissettirmektedir.

Elinizdeki bu kitap çağımız hayatındaki değişim ve dönüşümlerin eğitim, din ve din eğitimi alanlarına yansımalarını, tarihten günümüze bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak, ihtiyaç duyulan din eğitimi anlayış, yaklaşım ve yöntemlerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ele alınan her bir konuda tarihsel süreçte var olan terim, kavram, anlayış ve uygulamalara değinilerek günümüz terim, kavram, anlayış ve uygulamalarına nasıl ulaşıldığı üzerinde durulmuştur. Böylece din eğitimindeki değişim ve dönüşüm olguları, sebepleri ve sonuçları ile birlikte ele alınarak hale ve geleceğe ait hususları anlamlandırmaya katkı sağlamak istenmiştir.

Kitap, örgün ve yaygın din eğitiminde din ve ahlak alanında öğretmen ve eğitimcilerinin yetiştirilmesine ve hizmet-içi eğitimlerine katkı sunacak şekilde hazırlanmıştır. İki ana kısımdan oluşmaktadır.

Din Eğitimi-Öğretiminin Ana Unsurları adını taşıyan birinci kısımda din eğitimi-öğretimi süreçlerinin ana unsurlarını işleyen altı bölüm yer almaktadır. İlk bölümde Yıldız Kızılabdullah, “Geçmişten Bugüne Din Eğitiminin Gelişimi ve Dönüşümü” başlığı altında; din eğitiminin geçirmiş olduğu tarihsel süreci ele almaktadır. Osmanlıdan Cumhuriyete yaşanan gelişmeyi özetledikten sonra mevcut duruma değinmekte ve geleceğe dair perspektifler sunmaktadır. İkinci bölümde Cemal Tosun, “Din Öğretiminde Öğretim Programı ve Program Okuryazarlığı” ko-

nusunu; eğitim ve öğretim programı kavramları ile ilgili kavramları, bir öğretim programının temel unsurları ve program okuryazarlığı yeterlikleri çerçevesinde işlemektedir. Üçüncü bölümü Tuğrul Yürük, “*Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Belirlenmesinde Din Öğretimi Program Anlayışlarının Etkisi*” adı altında kaleme almıştır. Dördüncü bölüm “*Din Öğretiminde Ders Kitabı ve Yardımcı Materyal*” adı altında Cemal Tosun tarafında yazılmıştır. Beşinci Bölümün konusu “*Din Öğretiminde Öğrenci*”dir. Halise Kader Zengin tarafından yazılan bu bölümde; tarihten günümüze din eğitiminde öğrenci kimdir? Değişen nitelemeler, anlayışlar, yaklaşımlar ve roller üzerinde durmaktadır. Birinci kısmın altıncı ve son bölümünde Remziye Ege “*Din Öğretiminde Öğretmen*” konusunu; tarihten günümüze öğretmen nitelemeleri, öğretmen anlayış ve rolleri ve günümüzde din dersi öğretmeni olmak konularına eğilmektedir.

Kitabın *Din Öğretimi* adını taşıyan ikinci kısmı din ve ahlak eğitimi-öğretimi alanında yer alan derslerin belli başlı konularının öğretimine dair kavram, yaklaşım, yöntem ve teknikler ile materyallere ayrılmıştır. Her bir bölümde mümkün olduğu kadar tarihsel gelişim ve değişime yer verilmiş, ilgili konu alanının günümüzde çeşitli yaş ve kademelerde nasıl öğretilebileceği üzerinde durulmuştur.

İkinci kısmın birinci, kitabın yedinci bölümü Fatma Çapcıoğlu tarafından “İnanç Öğretimi” adı altında kaleme alınmıştır. Bölümde, ilgili bazı kavramlar, inancın öğretilbilir olup olmadığı, dini gelişim dönemlerine ve öğretim kademelerine uygun olarak inanç öğretiminin planlanması ve yürütülmesi konuları ele alınmış ve bir örnek ders işleniş vermiştir. “*İbadet Öğretimi*” konulu sekizinci bölümün yazarı Ahmet Yemencidir. İbadet Öğretimi ile ilgili kavramlar, konular, açıklamalar ve öğretim süreçlerine ilişkin yaklaşım, ilke ve yöntemler ile bir örnek ders işleniş bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır. Safiye Kesgin’in kaleminden çıkan dokuzuncu bölüm “*Ahlak Öğretimi*”dir. İçeriğinde Ahlak öğretimi ne demektir? Okul ahlak öğretiminde hangi ahlaki değerleri esas alır? Nasıl bir ahlak öğretimini benimser ve uygular? Bu bağlamda bölümün içeriğini ahlak ve öğretimi ile ilgili temel kavramlar, ahlak öğretiminin tarihi süreç içerisindeki değişimi, ahlakın öğretilirliği meselesi ve öne çıkan çeşitli ahlak öğretimi yaklaşımları oluşturmaktadır. Onuncu bölüm Muhammed Ali Yazıbaşı’nın kaleme aldığı “*Siyer Öğretimi*”dir. Bölümde; geçmişten günümüze siyer öğretimi, günümüz siyer öğretiminde karşılaşılan problemler ve siyer öğretiminde ilke ve yaklaşımlar konuları işlenmiş ve bir örnek ders işlenişine yer verilmiştir. Vahdettin Şimşek’in yazdığı “*Kur’an-ı Kerim Öğretimi*” kitabın on birinci bölümüdür. Şimşek, Kur’an-ı Kerim öğretiminde tarihten beri kullanılan ve günümüzde kullanılabilecek olan ilke, yöntem ve teknikler üzerinde durmuş ve örnek ders işleniş vermiştir. On ikinci bölümü Hasan Sözen, “*Farklı Dinlerin Öğretimi*” başlığı ile yazmıştır. Bu

bölümde, farklı dinlerin öğretimi konusunun neden önemli olduğu, nasıl gerçekleştirilebileceği, eğitim-öğretim sürecinde dikkate alınması gereken yaklaşımlar ve bunların bu dersi alan öğrenciler nezdinde sağlayabileceği katkılar üzerinde durulmuş ve örnek ders işlenişi verilmiştir. Kitabın on üçüncü ve son bölümünde Yasemin İpek, “Özel Eğitim ve Din Öğretimi” konusunu işlemiştir. Bu bölümde özel gereksinimli öğrencilerin tıbbi-fiziksel, mesleki ve psiko-sosyal rehabilitasyon hizmet alanlarındaki özellik ve gereksinimlerine genel olarak eğitsel alan özel olarak din eğitimi alanındaki özelliklerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi ölçüsünde yer verilmiştir.

Örgün ve yaygın din eğitimcilerinin lisans eğitimleri, meslek öncesi hazırlık eğitimleri ve hizmet-içi eğitimleri süreçlerinde yetiştirilmesi ve geliştirilmesinde kullanılmak amacıyla toplu ve/veya bireysel öğrenmeye uygun olarak hazırlanan bu eserin faydalı olması başlıca temennimizdir.

Ankara, Aralık 2024

Editörler

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Cemal TOSUN - Prof. Dr. Remziye EGE
Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH

1. KISIM

DİN EĞİTİMİ-ÖĞRETİMİNİN ANA UNSURLARI

- 1. Bölüm: Geçmişten Bugüne Din Eğitiminin Gelişimi ve Dönüşümü**
Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8625-7987
- 2. Bölüm: Din Öğretiminde Öğretim Programı ve Program Okuryazarlığı**
Prof. Dr. Cemal TOSUN, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9941-4769
- 3. Bölüm: Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Belirlenmesinde Din Öğretimi Program Anlayışlarının Etkisi**
Prof. Dr. Tuğrul YÜRÜK, Çukurova Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2476-0720
- 4. Bölüm: Din Öğretiminde Ders Kitabı ve Yardımcı Materyal**
Prof. Dr. Cemal TOSUN, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9941-4769
- 5. Bölüm: Din Öğretiminde Öğrenci**
Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9011-6933
- 6. Bölüm: Din Öğretiminde Öğretmen**
Prof. Dr. Remziye EGE, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1495-5145

2. KISIM DİN ÖĞRETİMİ

7. Bölüm: İnanç Öğretimi

Doç. Dr. Fatma ÇAPCIOĞLU, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8315-6144

8. Bölüm: İbadet Öğretimi

Doç. Dr. Ahmet YEMENİCİ, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7549-5074

9. Bölüm: Ahlak Öğretimi

Doç. Dr. Safiye KESGİN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7906-9235

10. Bölüm: Siyer Öğretimi

Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7906-9235

11. Bölüm: Kur'an-ı Kerim Öğretimi

Dr. Vahdeddin ŞİMŞEK, Kırıkkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3973-850X

12. Bölüm: Farklı Dinlerin Öğretimi

Doç. Dr. Hasan SÖZEN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3141-2994

13. Bölüm: Özel Eğitim ve Din Eğitimi

Dr. Yasemin İPEK, Hacı Bayram Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5218-0870

İÇİNDEKİLER

Takdim	iii
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. KISIM

DİN EĞİTİMİ-ÖĞRETİMİNİN ANA UNSURLARI

1. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN BUGÜNE DİN EĞİTİMİNİN GELİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Giriş.....	3
Tarihsel Arka Plan	4
Osmanlı Dönemi.....	4
Erken Cumhuriyet ve Demokratikleşme Dönemi.....	7
1980 ve Sonrası Dönem.....	11
Din Eğitiminin Geleceği, Fırsatlar ve Zorluklar.....	13
Sonsöz	15
Kaynakça.....	15

2. BÖLÜM

DİN ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİM PROGRAMI VE PROGRAM OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	17
Öğretim Programı	17
Kavramsal Çerçeve.....	17
Öğretim Programının Yapısal Unsurları.....	19
Öğretim Programı Okuryazarlığı.....	20
Sonuç Yerine.....	23
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar	24
Ek: Öğretim Programı İnceleme Çizelgesi.....	24

3. BÖLÜM

ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİNİN BELİRLENMESİNDE DİN ÖĞRETİMİ PROGRAM ANLAYIŞLARININ ETKİSİ

Giriş.....	25
Eğitim Felsefesi Alanındaki Tartışmaların Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Belirlemeye Etkisi	27
Eğitim Sosyolojisi Alanındaki Tartışmaların Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Belirlemeye Etkisi	31
Eğitim Psikolojisi Alanındaki Tartışmaların Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Belirlemeye Etkisi	33
Sonuç.....	35
Kaynakça.....	36

4. BÖLÜM

DİN ÖĞRETİMİNDE DERS KİTABI VE YARDIMCI MATERYAL

Giriş.....	37
Ders Kitabı.....	38
Ders Kitabının İşlevleri	38
Ders Kitaplarında Değişim	39
İyi Bir Ders Kitabının Özellikleri	40
Ders Kitabı Okuryazarlığı.....	41
Yardımcı Materyal ve Din Öğretiminde Materyal Yetkinliği	43
Sonuç Yerine.....	44
Kaynakça.....	45

5. BÖLÜM

DİN ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİ

Giriş.....	47
Değişen ve Dönüşen “Öğrenci” Anlayış ve Rollerini	49
Öğrencilerden Beklentiler Değişmektedir	50
Öğrenme Faaliyetinde Öğrenci ve Özellikleri	52
Öğrenci Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Bir Varlık Alanından Gelir.....	53
Öğrencinin Aile İçerisinde Kazandıkları Değer ve İnançları Bulunmaktadır.....	53
Din Öğretiminde Benimsenen Dinsel Yaklaşım Öğrencinin Görev ve Sorumluluklarını Belirler	54
Sonuç.....	56
Kaynakça.....	56

6. BÖLÜM

DİN ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETMEN

Giriş.....	59
Öğretmen Kimdir?	62
Din Öğretiminde Öğretmen	64
Sonuç.....	67
Okuma Parçası : Türkiye'deki Din Dersi Öğretmenlerinin Öğretmeni Beyza Bilgin'e Göre Din Dersi Öğretmeni.....	69
Kaynakça.....	71

2. KISIM

DİN ÖĞRETİMİ

7. BÖLÜM

İNANÇ ÖĞRETİMİ

Giriş.....	75
Kavramsal Çerçeve.....	76
İman ve İnanç	76
İnanç/İman ile İlgili Kavramlar	77
İman- Akıl	77
İman- Tasdik	80
İman- Bilgi	81
İman- Şüphe- Zan	83
İman Öğretilebilir mi?	86
Dini Gelişim Evreleri ve İnanç Öğretimi	91
Okul Öncesi Dönem (3-6 Yaş)	91
Çocukluk/Okul Dönemi (7-12 Yaş)	94
Ergenlik/Ortaokul-Lise Döneminde İman Öğretimi	99
Sonuç	108
Kaynakça	109

8. BÖLÜM

İBADET ÖĞRETİMİ

Giriş	113
İbadet Öğretiminde İçerik.....	114
İbadet Kavramı	114
İbadetin Kapsamı	115
İbadet Öğretiminde Yaklaşım ve Modeller	116
İbadet Öğretimi: Kur'an'ın Yaklaşımı	116
Hz. Peygamberin Yaklaşımı	119
Din Eğitimi Modellerine Göre İbadet Öğretimi	122
İbadet Öğretiminde Bilgi-Duygu/İnanç-Eylem Bütünlüğü	126
Ders Türlerine Göre Farklılaşmalar	128
Yaş Seviyelerine Göre Farklılaşmalar.....	128
İbadet Öğretiminde Çocukluk Çağı	129
İbadet Öğretiminde Ergenlik/Gençlik Çağı	131
İbadet Öğretiminde Yetişkinlik Çağı.....	132
Ders İşlenişine Yönelik Öneriler.....	133
Sonuç.....	138
Kaynakça.....	139

9. BÖLÜM

AHLAK ÖĞRETİMİ

Giriş.....	143
Ahlak Öğretimi.....	143
Ahlak	144
Ahlaki Değerlerin Kaynağı Nedir?.....	145
Dini Ahlak	145
Humanist/Laik Ahlak.....	146
Ahlak Öğretilebilir mi?.....	147
Nasıl Bir Ahlak Öğretimi?.....	149
Değer Aktarımı Yaklaşımı.....	150
Değer Geliştirme Yaklaşımları.....	152
Değer Açıklama.....	153
Değer Analizi.....	156
Ahlaki Muhakeme/İkilem Tartışmaları	158
Bütüncül Yaklaşımlar.....	161
Adil Okul Topluluğu.....	161

Karakter Eğitimi Yaklaşımı.....	162
İlgi Özen Yaklaşımı.....	163
Sonuç.....	165
Kaynakça.....	166

10. BÖLÜM

SİYER ÖĞRETİMİ

Giriş.....	169
Geçmişten Günümüze Siyer Öğretimi	170
Günümüz Siyer Öğretiminde Karşılaşılan Problemler	172
Siyer Öğretiminde İlke ve Yaklaşımlara İhtiyaç Var mıdır?.....	173
Siyer Öğretiminde İlke ve Yaklaşımlar	174
Hayata Yakınlık	174
Öğrenciye Görelilik.....	175
Bütünlük.....	176
Ayet ve Hadislerin Kullanımı.....	176
Mucizeler ve Olağanüstü Olayların Ele Alınması	177
Dil ve Üslup	178
Sonuç.....	181
Kaynakça.....	182

11. BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM ÖĞRETİMİ

Giriş.....	185
Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Temel İlkeler.....	187
Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yöntemler	191
Geleneksel Yöntemler	191
Sema.....	191
Arz.....	192
Eda	193
Harf Talimi.....	193
Modern Yöntemler.....	194
Koro Yönetimiyle Öğretim	194
Teknolojik Araçlar Destekli Kur'an Öğretimi	195
Oyunla Kur'an-ı Kerim Öğretimi	196
Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Basamaklar	198
Elif-Ba Öğretimi	198

Yüzünden Okuma	200
Tecvidli Okuma	200
Kur'an-ı Kerim Ezberi.....	201
Ölçme ve Değerlendirme	202
Sonuç	204
Kaynakça.....	205

12. BÖLÜM

FARKLI DİNLERİN ÖĞRETİMİ

Giriş.....	207
Farklı Dinlerin Öğretiminin Amacı	208
Farklılıklara Saygı ve Hoşgörü Gelişiminin Desteklenmesi	209
Ötekinin Anlaşılması.....	209
Çeşitliliğe ve Farklılıklara Değer Verilmesi	210
Önyargı ve Çatışmaların Önlenmesi	210
Küresel İletişim ve Etkileşimin Desteklenmesi	211
Eğitimde Çeşitliliğin Sağlanması	211
Dünya Vatandaşlığının Geliştirilmesi	212
Farklı Dinlerin Öğretiminde Yaklaşım.....	212
Öncelikle Mensubu Olunan Dinin Bilinmesi ve Anlaşılması	213
Analoji Kullanımının İnceliklerine Dikkat Edilmesi	213
Dini Hassasiyetlerin Gözetilmesi.....	214
Tarafsızlık ve Karşılıklı Anlayış Gelişimi	214
Paranteze Alma ve Empati	214
Perspektif Değişikliği	215
Sosyal ve Kültürel Unsurların Hesaba Katılması	216
Örnek Uygulama	216
Giriş.....	217
Dersin Amaçlarının Açıklanması	217
Ön Bilgilerin Harekete Geçirilmesi	217
Gelişme	218
Grupların Oluşturulması	218
Grup Çalışması.....	218
Grup Sunumları	219
Sonuç.....	219
Geri Bildirim	219
Sonuç.....	219
Kaynakça.....	220

13. BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ

Giriş.....	221
Özel Eğitime Kavramsal Bakış.....	221
Özel Eğitime Gereksinim Duyan Bireylere İlişkin Sınıflamalar ve Eğitim Hizmetleri	225
Öğretim Süreçleri Açısından Özel Eğitime Tarihsel Bakış	228
Din, Toplum ve Kültür İlişkisi Çerçevesinde Özel Gereksinimli Bireyler	231
Din Eğitimi ve Özel Eğitim Hizmetleri	233
Sonuç.....	238
Kaynakça.....	239
Editörler ve Yazarlar Hakkında.....	241

1. KISIM

DİN EĞİTİMİ-ÖĞRETİMİNİN
ANA UNSURLARI

1. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN BUGÜNE DİN EĞİTİMİNİN GELİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH, Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8625-7987

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in ilk vahyi ile başlayan süreçte din, bir tür anlama, hayata aktarma ve tebliğ olarak devam etmiş, ilerleyen süreçlerde ise çeşitli faktörlerin etkisiyle, farklı disiplinlerin ve eğitimin konusu ve alanı haline gelmeye başlamıştır. Din eğitimi de bir tür yetişkin din eğitimi faaliyeti olarak sürdürülürken, geçirdiği değişim ve dönüşümler neticesinde bugünkü halini almıştır. Hz. Muhammed döneminde farklı mekânlarda yürütülen öğrenme ve öğretme faaliyetleri, ilerleyen zaman dilimlerinde camilere taşınmış, ardından, caminin yanında ayrı eğitim kurumlarının teşekkülü ile birlikte daha kurumsal bir hal almıştır. Bu durumun en temel nedenleri arasında artan nüfus, değişen yaşam şartları, politika, eğitim ve bireye yönelik algı değişimi, bilimselleşme süreci ve sosyo-kültürel şartların olduğu ifade edilebilir.

Bu çalışmada, din eğitiminin geçirmiş olduğu bu süreç, kurumsal eğitim ve özellikle Türkiye bağlamında ortaya konulmuştur. Bu çerçevede, öncelikli olarak Cumhuriyet döneminin bir hazırlayıcısı olması bakımından Osmanlı dönemi din eğitimi anlayışı ve Osmanlı'da din eğitiminin durumu, daha sonra ise Cumhuriyet döneminde din eğitime bakış konusu ele alınmıştır. Ardından, modern dönem olarak kabul edilen 21. yüzyılda din eğitiminin durumu ve gelecek perspektiflerine değinilmiştir.

Çalışmada, daha çok geçmişe yönelik bir bakış ele alındığından nitel yöntem tercih edilmiş, ilgili dönemlere ait yapılmış çalışmalardan elde edilen veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Tarihsel Arka Plan

1.1. Osmanlı Dönemi

Din eğitimi ve öğretimi, Osmanlı dönemine kadar çeşitli eğitim kurumlarında varlığını devam ettirmiştir. Bunların arasında en çok bilinenleri, cami, suffa, kütüphane, bilginlerin evleri, kitapçı dükkanları, çarşı, pazar ve panayırlardır. Ancak kurumsal anlamda din eğitimi ve öğretimi söz konusu olduğunda akla ilk gelen kurumlar medreselerdir. Her ne kadar farklı yerlerde örneklerine rastlansa da ilk kurumsal medresenin 1067'de Bağdat'ta Selçuklu Veziri Nizamülmülk tarafından inşa ettirildiği kabul edilmektedir (Çelebi, 1998). Daha sonra farklı devletler tarafından da benimsenen ve devam ettirilen medreseler, Osmanlılar'da da en önemli eğitim kurumları olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İlk Osmanlı medresesi Orhan Bey tarafından 1331'de İznik'te açılmıştır (Koçer, 1970). Osmanlı'da ilk kurulan medreseler daha önceki Türk devletlerinde kurulan medreseler ile benzer özellikler taşıırken, özellikle Fatih (1451-1481) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde devrin en gelişmiş medreseleri inşa edilmiştir. 16. yüzyıldan itibaren ise çeşitli nedenlerden dolayı medreselerde bir gerileme dönemine girildiği kabul edilmektedir. Bilindiği üzere medreselerden mezun olan öğrenciler, her ne kadar devletin pek çok kademesinde görev alsalar da, medreseler, ilk kurulduklarından itibaren dinî bir karakter taşıyan ve yoğunluklu olarak dinî eğitim veren kurumlar olmuşlardır. İlk dönemlerinden itibaren medrese programları incelenecek olursa, bu durum daha net bir biçimde görülecektir (Zengin, 2004).

Her ne kadar eğitimde, medreselerin varlığı sürse de devlet içerisindeki modernleşme, medrese yanında farklı kurumların varlığını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı modernleşmesi 18. yüzyılda başlamasına rağmen, Tanzimat'ın ilanı bu modernleşmede adeta bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.¹ Tanzimat döneminin önceki dönemlerden farkı, yenileşme hareketlerinin toplumu ilgilendiren tüm kurumlarda yapılmaya başlanmasıdır. Bu dönem ile birlikte Osmanlı'da Batı tarzı denebilecek eğitim kurumlarının açılmasıyla geleneksel eğitim anlayışı etkisini ve hâkimiyetini kaybetmeye başlamış, geleneğin temsilcisi olarak kabul edilen medreselerin yanında, yeni açılan bu okullarda farklı tipte bireyler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu bu ikili yapı toplumun diğer alanlarında da artan düzeylerde hissedilmiş, toplum içerisinde bir tür bölünmenin sinyallerini vermiş ve bu durum 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulüne kadar devam etmiştir (Zengin, 2009, s. 23 vd.). Bu dönemde medrese-

1 Alkan, asıl çağdaşlaşmanın mahalle okullarında reform ve rüştiye açılmasını kararlaştıran ve 1838 yılında kurulan Meclis-i Umur-ı Nafia (Yararlı İşler Meclisi) ile başladığını kaydederek (Alkan, 2008).